

CĂILE DE CONTRACARARE A EXODULUI DE CREIERI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

Dr. Dorin DUȘCIAC

*Inginer-cercetător, Comisariatul pentru
Energie Atomică și Energiile Alternative,
Saclay, Franța*

POSSIBLE WAYS TO FIGHT AGAINST THE BRAIN DRAIN PHENOMENON IN THE REPU- BLIC OF MOLDOVA

The Republic of Moldova has been confronted, since its independence in 1991, to the brain drain phenomenon. In this article, several possible ways of diminishing the negative effects of the brain drain are proposed. Special attention needs to be drawn toward programs, facilitating temporary return of members of the Moldovan scientific diaspora to their country of origin. The integration of the Republic of Moldova into the European academic and scientific space is an important step on the country's way towards European integration in general, and constitutes an efficient way to fight against negative effects of the brain drain phenomenon.

Exodul de creieri. Introducere

Începând cu primii ani de independență, Republica Moldova s-a confruntat cu fenomenul generic denumit „exodul creierilor”. Esența lui constă în plecarea în afara țării, într-un număr deosebit de important și pentru o perioadă nedefinită de timp, a persoanelor cu înaltă calificare. În majoritatea covârșitoare a cazurilor, este vorba de persoane cu studii superioare (absolvite sau în curs de instruire) și (eventual) cu o experiență profesională în domeniul de specializare.

Există, indubitabil, o multitudine de cauze care se află la originea acestui fenomen. Criza endemică și generalizată a sistemelor politice, economice și sociale din noile state independente, aflate în plin proces de transformare după căderea regimului totalitar sovietic, a condus la suprimarea într-un număr foarte mare a locurilor de muncă din sectorul academic și cel științific. Nivelul extrem de redus de salarizare, degradarea și lipsa unei baze materiale moderne și adaptate evoluțiilor din domeniu, reducerile bugetare pentru instituțiile respective – toți

acești factori au condus la devalorizarea treptată a activității academice și științifice. În aceste condiții, o parte a intelectualității din spațiul post-sovietic în general, și din Republica Moldova în special, a emigrat în căutarea unui nivel de viață acceptabil și a unei recunoașteri sociale binemeritate.

Exodul creierilor are mai multe manifestări și cuprinde mai multe categorii de persoane – de la tinerii motivați a face studii în străinătate, până la intelectualii de vârstă medie sau înaintată care pleacă pentru a-și îmbunătăți condiția materială. Oricare ar fi mobilul plecării peste hotare, consecințele acestui fenomen sunt întotdeauna negative: țara de origine a migranților cu înaltă calificare se confruntă cu o acută problemă a deficitului de cadre competente în toate domeniile științei, culturii, artei etc. Șansele de ieșire din criza economică și de ancorare într-o eră a progresului social durabil ale unei astfel de societăți sunt compromise [1]. Este lesne de înțeles că în asemenea circumstanțe este imperios necesară elaborarea, la nivel de stat, a unor strategii și politici de combatere a fenomenului exodului creierilor. În acest articol, ne vom referi la un șir de elemente care ar trebui, în opinia noastră, să formeze soclul unor astfel de politici de stat.

Diaspora științifică. Definiție

Noțiunea de „diasporă” se referă la dispersia, în întreaga lume, a unei comunități de persoane emigrate, originare din aceeași țară [2]. Printr-o restricție semantică, adeseori această noțiune se referă doar la partea activă, organizată și structurată a comunității de compatrioți emigranți. În cazul nostru, vom face uz de noțiunea de „diasporă științifică”, utilizată pentru a desemna emigranții originari din aceeași țară cu înaltă calificare și cu studii de cele mai multe ori la nivelul doctoratului, care își desfășoară activitatea curentă în domeniul științific și/sau tehnic.

Fenomenul exodului creierilor, despre care am vorbit în introducerea acestui articol, contribuie, în timp, la formarea diasporei științifice. Este de notat faptul că, în paralel, exodul creierilor contribuie și la formarea diasporei culturale, artistice etc.

Măsuri incitative privind reîntoarcerea definitivă a membrilor Diasporei științifice

Statul de origine al emigranților cu înaltă calificare se confruntă, după cum am remarcat mai sus, cu o serie de grave deficiențe și curențe, cauzate de lipsa unui număr suficient de cadre în toate ramurile activității economice, științifice etc. Este evident faptul că în condițiile unei prea mari diferențe dintre

nivelul de trai al țării de origine a migranților calificați și țara lor de destinație, perspectiva unei reveniri masive și rapide a acestei categorii de persoane este iluzorie.

Totodată, posibilitatea reîntoarcerii definitive a unui număr mai restrâns de migranți cu înaltă calificare nu trebuie exclusă. În atenția acestei categorii statul trebuie să propună o serie de măsuri incitative care ar ține cont de situația personală a fiecărui migrant vizat. În cazul familiilor tinere, de exemplu, se va ține cont, în special, de asigurarea cu spațiu locativ abordabil, precum și de oferirea facilităților în ceea ce privește educația copiilor. Perspectiva unei creșteri profesionale într-un mediu academic și științific transparent și dinamic este, bineînțeles, o condiție *sine qua non*, care ar constitui un argument de bază în favoarea reîntoarcerii definitive a migranților cu înaltă calificare.

Pentru a stimula reinstalarea definitivă a migranților cu înaltă calificare la baștină, este important ca nivelul asigurării lor materiale în Republica Moldova să fie cel puțin echivalent cu cel din țara în care migrantul a locuit o anumită perioadă de timp. Acest lucru este foarte dificil, practic imposibil de realizat, dacă e să ținem cont de grilele de remunerare existente actualmente în instituțiile academice și științifice din țara noastră. Iată de ce, este absolut necesară identificarea unor surse de remunerare complementară, provenite de la partenerii externi de dezvoltare. Fluxurile financiare utilizate în acest scop pot avea origini diverse – de la programe promovate de către anumite organizații internaționale (de exemplu, Organizația Internațională pentru Migrație), până la proiecte științifice de anvergură susținute de către Comisia Europeană, care ar condiționa, printre altele, acordarea de granturi cu reîntoarcerea definitivă (sau, cel puțin, de lungă durată) a migranților înalt calificați în țara lor de origine.

Reîntoarcerea temporară a membrilor Diasporei științifice

Spre deosebire de reîntoarcerea *definitivă* a migranților înalt calificați, care în viitorul previzibil va antrena, probabil, un număr restrâns de persoane, fenomenul reîntoarcerii *temporare* a membrilor diasporei științifice este capabil să motiveze o proporție mult mai mare de persoane din această categorie socio-profesională. Se are în vedere participarea emigranților înalt calificați în diverse programe de scurtă durată (de la câteva săptămâni până la câteva luni), care ar favoriza inițierea unor colaborări academice și științifice între migranți și echipele de cercetare din care aceștia fac parte în țările de destinație, și omologii lor din Republica Moldova. Astfel, în 2011-2012, s-a derulat un program finanțat de către Organizația Internațională pentru Migrație care a permis reîntoarcerea în Republica Moldova a unui număr de 30 de membri ai diasporei științifice, pentru perioade de 1-2 săptămâni [3]. Efectul lui pozitiv stă în inițierea, de către beneficiari și colegii lor din Republică Moldova, a unor colaborări internaționale de lungă durată. În cadrul acestor colaborări sunt formate echipe mixte de cercetare care elaborează de comun acord programe ce se implementează cu sprijinul partenerilor finanțatori.

Realizarea unor asemenea programe permite familiarizarea migranților calificați din Republică Moldova (mai ales a acelor persoane care au plecat din țară cu mulți ani în urmă) cu situația actuală din sectorul academic și științific din țara lor de origine. Totodată, membrii echipelor de cercetare din Republica Moldova au posibilitatea de a beneficia, în cadrul proiectelor de colaborare internațională de lungă durată, de un schimb de experiență în urma vizitelor efectuate în țările unde sunt stabiliți colegii lor, beneficiari ai programului.

Programele care permit reîntoarcerea temporară a membrilor diasporei științifice în țara lor de origine sunt benefice pentru toate părțile implicate. Numărul potențialilor beneficiari ai acestui tip de programe este deosebit de mare, iar efectele pozitive se conturează relativ rapid. Autoritățile publice din domeniul academic și științific trebuie să contribuie la sporirea numărului de programe de acest fel.

Programele care permit reîntoarcerea temporară a membrilor diasporei științifice în țara lor de origine sunt benefice pentru toate părțile implicate. Numărul potențialilor beneficiari ai acestui tip de programe este deosebit de mare, iar efectele pozitive se conturează relativ rapid. Autoritățile publice din domeniul academic și științific trebuie să contribuie la sporirea numărului de programe de acest fel.

Crearea unui forum intelectual al cetățenilor moldoveni emigrați

Existența unui colocvii al persoanelor instruite este necesară pentru identificarea unor soluții de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova. Guvernul are posibilitatea să coordoneze crearea unui Comitet pentru Dezvoltarea Republicii Moldova, constituit din personalități, cetățeni ai Republicii Moldova, care și-au făcut studiile superioare la cele mai prestigioase instituții universitare din afara țării. În corespundere cu exigențele generate de înalta misiune care ar reveni acestui organ, Guvernul urmează să elaboreze o serie de criterii bazate pe competență, profesionalism și calitatea parcursului științific al acestor cetățeni. Participarea membrilor la activitățile Comitetului se va efectua pe bază de voluntariat și nu va fi remunerată. El urmează să adopte un Regulament intern care să prevadă întruniri periodice ale membrilor săi în scopul elaborării unor propuneri referitoare la metodele de redresare economică și socială a Republicii Moldova. Aceste propuneri

vor avea calitatea de recomandări, ele vor fi examinate ulterior de către autoritățile statului și vor contribui în mare măsură la completarea sau amendarea șirului de inițiative economice și sociale orientate spre îmbunătățirea generală a stării de lucruri din Republica Moldova. Prin crearea Comitetului pentru Dezvoltarea Republicii Moldova, Guvernul va contribui la formarea unui for intelectual mondial al membrilor diasporei științifice, la care urmează să participe un grup restrâns dar foarte calificat de cetățeni care vor utiliza cunoștințele, aptitudinile, deprinderile de muncă și experiența lor proprie de viață cu scopul de a contribui la progresul societății în țara lor de origine.

Integrarea Republicii Moldova în spațiul academic și științific european, punerea în practică a programelor de reîntoarcere temporară a membrilor diasporei științifice vor permite inițierea unor colaborări de lungă durată a acestor persoane și a echipelor din care fac parte, cu colegii lor din Republica Moldova. Inițierea unor astfel de colaborări este favorizată și de evoluțiile de ultimă oră care vizează integrarea țării noastre în spațiul european academic și științific.

În anul 2005, Republica Moldova a aderat la Procesul de la Bologna [4], participând astfel la uniformizarea standardelor de educație universitară și post-universitară. Acest lucru facilitează considerabil participarea studenților, doctoranzilor și post-doctoranzilor din Republica Moldova în programe de instruire academică în toate țările participante la Procesul de la Bologna.

Implicarea activă a Republicii Moldova în acest proces, chiar de la începutul implementării sale, are un efect global pozitiv și atestă dorința autorităților publice de la Chișinău de a participa, în calitate de actor interesat, la crearea și consolidarea spațiului european comun de instruire academică și de cercetare. În același timp, punerea în aplicare a măsurilor specifice prevăzute în cadrul Procesului de la Bologna nu trebuie în niciun caz să aibă ca efect diminuarea calității studiilor administrate în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova.

Începând cu 11 octombrie 2011, Republica Moldova a obținut statutul de membru-asociat al programelor de cercetare și tehnologice finanțate de către Comisia Europeană [5]. Astfel, echipele de cercetători moldoveni au acum posibilitatea de a iniția și de a coordona programe, consorții, echipe mixte de cercetare la nivel european.

Implicarea cercetătorilor moldoveni în Programul Cadru 7 al Comisiei Europene trece astfel la o etapă calitativ nouă, care deschide un câmp larg de

posibilități. Aceste noi circumstanțe vor conduce la sporirea gradului de participare a membrilor diasporei științifice în programele de tip mixt împreună cu colegii lor din Republica Moldova. Pe termen mediu și lung, aceasta va contribui la stabilirea unor legături strânse între cercetătorii moldoveni din diferite țări, legături care vor fi benefice pentru toți partenerii implicați.

Aderarea Republicii Moldova în structurile europene, occidentale nu poate avea loc fără integrarea europeană a sectorului academic și științific. Privită din acest unghi, antrenarea în Procesul de la Bologna, precum și participarea în calitate de membru-asociat al programelor de cercetare finanțate de către Comisia Europeană, constituie o etapă fundamentală a parcursului european al Republicii Moldova. Integrarea în spațiul academic și științific european va permite contracararea eficientă a efectelor exodului de creieri, prin facilitarea contactelor directe și a schimburilor de experiență între membrii diasporei științifice și colegii lor din Republica Moldova.

Concluzii

În această lucrare au fost explorate câteva piste care ar contribui la combaterea eficientă a efectelor negative ale fenomenului exodului de creieri cu care se confruntă Republica Moldova, mai ales în ultimele două decenii. Este absolut evident faptul că într-un viitor previzibil nu se va reuși reîntoarcerea definitivă a tuturor, sau a majorității membrilor diasporei științifice. În condițiile gravelor carențe la capitolul dezvoltării economice, al funcționării instituțiilor democratice și a statului de drept în Republica Moldova, un astfel de obiectiv este, practic, unul iluzoriu.

Deși reîntoarcerea definitivă a cercetătorilor moldoveni în țara lor de origine nu trebuie exclusă irevocabil ca posibilitate, atenția statului trebuie să fie concentrată pe utilizarea potențialului existent al emigranților înalt calificați în condițiile în care aceștia vor continua să se afle în următorii ani în țările de destinație. În acest sens, punerea în aplicare a unui șir de măsuri incitative de reîntoarcere temporară a emigranților înalt calificați este o cale mult mai realistă, care ar permite stabilirea unor legături strânse dintre membrii diasporei științifice și colegii lor din Republica Moldova.

Proiectele de colaborare internațională astfel construite vor permite realizarea unui transfer de competențe și de tehnologii către Republica Moldova, fapt care va avea un efect benefic asupra întregii societăți. Statul trebuie să motiveze, să faciliteze și

să stimuleze participarea membrilor diasporei științifice la procesul de identificare a soluțiilor pentru dezvoltarea Republicii Moldova. Crearea unui Comitet consultativ cu participarea personalităților originare din Republică Moldova stabilite peste hotare, care ar elabora o serie de recomandări privind cele mai importante orientări ale statului nostru, va avea un efect mobilizator considerabil. Republica Moldova poate și trebuie să facă uz de capacitățile, de motivația și de entuziasmul cetățenilor săi cu înaltă calificare, stabiliți în afara țării.

Participarea la Procesul de la Bologna și la programele de cooperare academică și științifică la nivel european va contribui în mod obligatoriu nu numai la accelerarea procesului de integrare europeană, dar și la o contracarare mai eficientă a efectelor exodului de creieri. În privința acestui fenomen, Republica Moldova trebuie să renunțe definitiv la retorica fatalistă. În condițiile existenței și răspân-

dirii modalităților de comunicare moderne, distanța fizică între oameni nu mai poate fi un impediment în calea unei convergențe a celor mai bune idei și practici, în favoarea Republicii Moldova.

Bibliografie

- [1] Raportul Organizației Internaționale pentru Migrație „How Moldovan Households Manage Their Finances. Knowledge and Practices” (2008)
- [2] Centrul Național de Resurse Textuale și Lexicale – www.cnrtl.fr (consultat în data de 16/01/2012)
- [3] Programul „Temporary return of representatives from Moldovan Scientific Diaspora” al Organizației Internaționale pentru Migrație – www.iom.md (consultat în data de 15/01/2012)
- [4] <http://www.mfa.gov.md/studii-statele-ue/> (consultat în data de 22/01/2012)
- [5] <http://international.asm.md> (consultat în data de 21/01/2012)



Maria Saca-Răcilă. *Masca*. Tapiserie, 1990